

УДК 574:658.012.4

ЕКОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Юрченко Любов Іванівна,
професор, доктор філософських наук,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: L.v.s.j@Yandex.ua

Анотація. Екологічна парадигма, спрямована на формування навичок толерантного, економного поводження з природними об'єктами, сприяє формуванню екологічної компетентності потенційного спеціаліста, який у майбутньому може професійно займатися проблемами фінансово-економічних систем, вирішувати завдання раціонального природокористування. Результуючим вектором і логічним підсумком зазначеного є принцип соціальної відповідальності майбутнього фахівця.

Ключові слова: екологічна парадигма, соціально-економічні об'єкти, екологічна компетентність, раціональне природокористування, принцип відповідальності.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 5.

ECOLOGICAL EDUCATION AND PRINCIPLE OF RESPONSIBILITY THE FUTURE SPECIALIST

Yurchenko Liubov,
Professor, Doctor of Philosophical Sciences,
Professor of the Department of Social-Humanities disciplines
of the Kharkiv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: L.v.s.j@Yandex.ua

Abstract. Ecological paradigm, which are directed for on forming of skills and the tolerant, economy handling with natural objects, is instrumental in forming of ecological competence of potential specialist, which in the future can be professionally engaged with the problems of national economy, deciding the tasks of rational use of nature. By a resulting vector and logical result marked there is principle of socially responsibility of future specialist. Ecological paradigm of upbringing and culture of citizens determines not only the anthropological essence of society, but also the socio-economic wellbeing and health of the nation.

Keywords: ecological paradigm, socio-economic objects, ecological competence, rational use of nature, principle of responsibility.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 5.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА КАК ОСНОВА СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Юрченко Любовь Ивановна,
профессор, доктор философских наук,
профессор кафедры социально-гуманитарных дисциплин
Харьковского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: L.v.s.j@Yandex.ua

Аннотация. Экологическая парадигма, направленная на формирование навыков толерантного, экономного обращения с природными объектами, способствует формированию экологической компетентности специалиста, который в будущем может профессионально заниматься проблемами финансово-экономических систем, решать задачи рационального природопользования. Результирующим вектором и логическим итогом отмеченного является принцип социальной ответственности будущего специалиста.

Ключевые слова: екологічна парадигма, соціально-економічні об'єкти, екологічна компетентність, раціональне природопольовання, принцип відповідальності.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 5.

Вступ. Широка загальна необхідність у соціально-економічному знанні за умов сучасності супроводжується похідною нагальною потребою усвідомлення концепції універсальної відповідальності в ході розв'язування задач, які виходять за межі дійсної предметної області економічної науки. Так, на сьогодні вважається, що екологічна парадигма – це не тільки комплекс спеціальних природно-соціальних законів і закономірностей, а й певна методологічна система, особливий стиль мислення, покликаний слугувати майбутньому фахівцю в разі прийняття відповідальних господарських рішень.

У наш час збурення біосфери людською діяльністю завдають не тільки великий локальний, регіональний, а й глобальний вплив на суспільство, його життєдіяльність. Проблема в тому, що вирішення питань послаблення цього згубного впливу не можна здійснити без забезпечення формування цілісного еколого-економічного знання і мислення майбутнього фахівця. Така світа потрібна для прийняття соціально обґрунтованих народногосподарських рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів, країни загалом.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Базою запровадження заходів із розв'язання цієї важливої проблеми має стати Концепція екологічної освіти в Україні [1]. Стратегічні засади цього документа враховують сучасні перспективи розвитку суспільства за умов глобалізації, спрямовані на вдосконалення змісту освіти і виховання відповідно до вимог основних положень Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті.

У міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам соціальної відповідальності і гармонійного соціального розвитку людства, велика увага приділяється саме екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію у світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами розв'язання різних екологічних проблем, із концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації, що в кінцевому підсумку означає формування принципу відповідальності майбутнього фахівця за екологічно толерантну і виважену господарську діяльність. Екологічне виховання і підготовка екологічно високоосвічених фахівців виступають одним із найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку країн світу в умовах глобалізації.

Питання про необхідність реформування освіти в цілому та екологічної освіти зокрема також висвітлюються сьогодні в багатьох наукових і загальноосвітніх джерелах [2–5].

Мета дослідження: окреслити стратегію, а також основні тактичні завдання формування екологічної компетентності спеціаліста, що має забезпечити формування цілісного фахового та екологічного знання й мислення, потрібних для ухвалення відповідальних

екологічно обґрунтованих народногосподарських рішень.

Результати дослідження. Екологічна освіта як базова основа формування принципу відповідальності в підготовці фахівців економічного профілю буде ефективнішою, якщо їхня еколого-економічна підготовка здійснюватиметься як цілісна поетапна система, що забезпечить засвоєння екологічних знань, перетворення їх у переконання та опанування умінь реалізовувати знання у професійній діяльності за умови дотримання таких дидактичних принципів: неперервність екологічної підготовки; міжпредметність її здійснення з урахуванням інтегрованого і диференційованого підходів; еколого-професійна спрямованість змісту навчального матеріалу.

Глибоким оволодінням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення, свідомості і культури мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності. Глобалізаційний, екобезпечний розвиток повинен бути базисною, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти згідно з міжнародними вимогами. Головними складовими системами екологічної освіти мають бути її формальна і неформальна частини, форми і методи яких різні, а мета одна: різнобічна підготовка громадян, здатних вивчати, розуміти й оптимально розв'язувати соціально-екологічні проблеми регіонів проживання на основі наукових знань процесів розвитку біосфери, здорового глузду, загальнолюдських досвіду й цінностей.

Введення екологічної компоненти до змісту освіти пов'язане з бурхливим розвитком виробничих сил, які створили низку негативних факторів, що впливають на стан навколишнього природного середовища. На сучасному етапі екологічна освіта є спільним завданням гуманітарно-естетичних, соціально-історичних і природоохоронних заходів. Зміст цього завдання розкриває єдність зв'язків у системі «природа – людина – суспільство».

Екологічне наповнення та оновлення змісту кожного блоку навчальних дисциплін, форм і методів педагогічної технології підготовки фахівців у сучасному вищому навчальному закладі в цілому дасть змогу підвищити ефективність формування екологічної культури студентів, їхніх умінь та навичок (організаційних, плануючих, контрольно-оціночних, еколого-практичних) вирішувати завдання впливу на природне довкілля з урахуванням інтересів, бажань і нахилів студентів.

Загальною метою цього процесу має стати формування у фахівця екокультури, природоохоронної соціологічно-психологічної і світоглядної установки, спонукання його до активної участі в екологічному відродженні нашої держави, у діях, що сприяють органічному включенню країни до глобальної системи ноосферного господарювання відповідно до інвайроментальних орієнтацій та установок, екологічних традицій.

Сучасна екологія – це супернаука, що охоплює екологічні, а також психологічні, соціологічні та економічні явища. Протягом тривалого часу в екологічній оцінці буття, а отже, і в освітній традиції домінував антропоцентризм. Одним із чинників, що впливає на поглиблення критичного стану глобального довкілля, є недостатність екологічної орієнтації освітнього процесу. Екологічна освіта не повинна зупинятися на стадії простої поінформованості. Очевидно, що цей шлях не є простим. Багато що залежить від доступності та якості екологічної інформації, способів її подання і спрямування.

Підготовка громадян із високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства і природи (ненасильство, а гармонійне співіснування з нею) повинна стати одним з головних важелів у розв'язанні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Активізація екологічної освіти і потреби її вдосконалення й реформування впливають із зміни світогляду людства. Дискусія між антропоцентризмом та екоцентризмом безпосередньо виводить у поле суспільного дискурсу проблему моральності. Людина не може не звертатися до внутрішнього світу, орієнтуючись тільки на натуралістичною регламентацією та ірраціональністю етичних переконань. Особистісні аспекти, естетичні та інтелектуальні сторони людського життя передбачають співіснування колективізму з толерантністю щодо індивідуального вибору.

Екологічна освіта являє собою систему наукових знань про взаємодію природи, суспільства, живих систем із факторами навколишнього середовища. На підставі цього необхідно формувати професійну відповідальність за збереження природного середовища, розвивати культуру ставлення до світу природи. Однією з особливостей формування суспільно-творчої відповідальної особистості є розвиток у неї позитивних мотивів поведінки при спілкуванні з природою. Виходячи з цього можна визначити певні аспекти мотивації екологічної підготовки фахівця:

- науково-пізнавальні (вивчення законів, принципів і закономірностей біосферної системи, розуміння механізмів і наслідків впливу людини на природу);
- економічні (оцінка економічної цінності природи як джерела існування людини, природних ресурсів для розвитку сучасного суспільства);
- етичні (прояви почуттів доброти, співчуття, бажання захистити все живе);
- естетичні (почуття і розуміння краси природи, насолоди нею);
- валеологічні (розуміння цінності природи для фізичного розвитку і збереження здоров'я, прагнення не допустити її забруднення).

Розвиток інтересу в майбутнього спеціаліста до екологічної діяльності в контексті професійної діяльності визначається його особистою участю в різних видах навчально-пізнавальної діяльності, сприяє виявленню та формуванню екологічно-професійних умінь і навичок у процесі навчання, а також за умо-

ви певних екологічних досліджень. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, а з другого – виконувати інтегративну роль у всій системі освіти.

Таким чином, екологічна освіта в контексті формування відповідальності майбутнього фахівця за екологічно обґрунтовані ухвалені рішення – це комплексний психолого-педагогічний процес, мета якого полягає у формуванні в людини науково обґрунтованих принципів раціонального природокористування, тобто закладення основ світоглядного і фахового фундаменту для орієнтацій у повсякденній життєдіяльності, досвіду, моральних принципів у галузі гармонійних відносин із природним довкіллям і природою свого біосоціального існування.

Загальноєкологічна, а також фахова професійна підготовка спеціаліста ефективно забезпечується дотриманням таких передумов освітнього процесу:

- орієнтація на майбутню професійну діяльність з її адекватною мотивацією;
- урахування особистісних якостей об'єктів цієї підготовки;
- системне опанування вміннями і навичками екологічної науки;
- цілісність теоретичної підготовки, практичного виконання робіт у лабораторії та на виробництві, написання студентських наукових робіт з консультативною участю професорсько-викладацького складу.

Згідно з Концепцією екологічної освіти в Україні складовими компонентами екологічної освіти є екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика [1].

Виходячи з цього найголовнішими завданнями в системі професійно орієнтованої екологічної освіти мають бути:

- формування знань і умінь ухвалювати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотного господарювання;
- розвиток відчуття особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, уміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей;
- усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого і неживого у складноорганізованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;
- розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків і самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи в економіці природокористування;
- формування еколого-економічної культури, що передбачає виховання розуміння складного переплетення екологічних і економічних проблем держави і світу, усвідомлення їх важливос-

ті, актуальності й універсальності, зв'язку локальних з регіональними і глобальними;

- відродження кращих етнічних традицій українського народу у взаємовідносинах із довкіллям, виховання любові до рідної природи.

Розвиток, реформування екологічної освіти, як профільної, так і загальної, має здійснюватися з обов'язковим урахуванням екологічних законів, закономірностей, наукових принципів, що діють комплексно в сучасній соціальній сфері.

Особливо слід визначити специфіку підготовки управлінця-еколога в економічному секторі, яка полягає у формуванні кваліфікованого спеціаліста в галузі охорони об'єктів довкілля. Він має володіти широкими екологічними знаннями для забезпечення системного бачення екологічних проблем і можливості їх уникнення в подальшій практичній економічній діяльності; ухвалювати компетентні і обов'язково відповідальні рішення щодо відвернення збитків навколишнього середовища в умовах ризику і невизначеності.

Збалансований, екологічно безпечний, гармонійний розвиток повинен бути базовою, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти. Спеціалізація в тому чи іншому напрямі обов'язково потребує пристосування фундаментальних теоретичних знань

до вирішення прикладних завдань. Не викликає сумніву й те, що оволодіння ідеями екологічної науки не відміняє ідеологічного просвітництва та виховання.

Висновки. Таким чином, оптимізація взаємовідносин суспільства і природи, вироблення вмінь активно і цілеспрямовано впливати на природне середовище, не завдаючи йому шкоди, не можливі без відповідних екологічних знань. Головною умовою екологічного навчання є постановка як найважливішого принципу відповідальності майбутнього фахівця за ухвалення екологічно обґрунтованих рішень щодо розвитку національного господарства.

На сучасному етапі розвитку людства, у час надвисокого рівня впливу на довкілля з не завжди передбачуваними наслідками екологічна парадигма виховання і культури громадян визначає не лише антропологічну сутність суспільства, а й соціально-економічне благополуччя і здоров'я нації.

Запровадження екологічної парадигми в соціально-економічний простір – надзвичайно складне і важливе завдання. Позитивний ефект може бути досягнутий лише в тому разі, якщо підходить до його вирішення старанно, з душею і серцем, а головне – професійно, грамотно і дуже відповідально з урахуванням принципів і законів, згідно з якими живуть і розвиваються суспільство і природа.

Список використаної літератури

1. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7. – С. 3–23.
2. Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Харків, 1 лют. 2002 р.) / під ред. В. І. Астахова. – Харків, 2002. – 206 с.
3. Федоренко О. І. Питання екологічного виховання та освіти населення / О. І. Федоренко, Т. В. Тимочко, В. Н. Ткач // Екологічний вісник. – 2005. – № 3. – С. 16–20.
4. Андрущенко В. П. Про концептуальні засади філософії освіти України / В. П. Андрущенко // Практична філософія. – 2004. – № 2. – С. 45–48.
5. Гладкий М. П. Проблеми екологічного виховання і формування свідомості / М. П. Гладкий // Мультиверсум : філософський альманах. – Київ : Центр духовної культури, 2001. – Вип. 25. – С. 211–220.

References

1. Kontsepsiia ekolohichnoi osvity Ukrainy [The concept of environmental education Ukraine]. (2002). Informatsiyni zbirnyk Ministerstva osvity i nauky Ukrainy – Information collection Ministry of Education and Science of Ukraine, 7, 3–23 [in Ukrainian].
2. Astakhov, V. I. (Eds.). (2002). Kontseptualni zasady modernizatsii systemy osvity v Ukraini – Conceptual framework of modernization of the education system in Ukraine: Proceedings of the National Scientific Conference. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Fedorenko, O. I., Tymochko, T. V., & Tkach, V. N. (2005). Pytannia ekolohichnoho vykhovannia ta osvity naselennia [The question of environmental education population]. Ekolohichni visnyk – Ecological Gazette, 3, 16–20 [in Ukrainian].
4. Andrushchenko, V. P. (2004). Pro kontseptualni zasady filosofii osvity Ukrainy [On the conceptual foundations of philosophy of education Ukraine]. Praktychna filosofia – Practical Philosophy, 2, 45–48 [in Ukrainian].
5. Hladkyi, M. P. (2001). Problemy ekolohichnoho vykhovannia i formuvannia svidomosti [Problems of ecological education and formation of consciousness]. Mulytversum : filosofskiy almanakh – Multiversum : Philosopher's Almanac. (Issue 25), (p. 211–220). Kyiv : Tsentru dukhovnoi kultury [in Ukrainian].